

Rejseartikel fra Murmansk, Rusland, hvor HOFNARREN I MURMANSK foregår.

Mørke over Murmansk

Murmansk lå et sted derude i dragens ånde. Murmansk, den største by nord for polarcirklen. Murmansk, hjemsted for en halv million hårdt prøvede indbyggere på Kola-halvøen. Murmansk, på kanten af verden.

Af Jens Henrik Jensen

Jeg ankom i den isnende ånde fra et uhyre.

Gemt et eller andet sted derude i mørket havde bæstet hostet en suppe-tyk rimtåge ud over min endestation. Bæstet, en af disse prægtige skabninger med kløvet tunge og sydende næsebor som huserede på gamle søkort fra den tid, hvor verden var flad som en stegepande og sluttede med en kant. Derude, hvor dragerne vogtede ved altings ende.

Måske på grund af tågen, måske på grund af det frostsprængte fortovs spejlblanke fælder, som krævede al min opmærksomhed under vægten af rygsækken - men jeg så hende ikke, den gamle dame.

Tankerne var alle steder og ingen steder efter den 28 timer lange togtur fra Sankt Petersborg. En stædig bevægelse nordpå gennem Karels tætte nåle- og birkeskov, over sumpet land, forbi dystre søer og over natsorte floder, farvet af den mørke jord. En rolig og rytmisk rejse på skinner helt op til det punkt, hvor et udpint suk fra toget kun kunne betyde, at turen ikke var længere.

Torvet i Murmansk med gruspladsen foran mit hotel.

Murmansk lå et sted derude i dragens ånde. Murmansk, den største by nord for polarcirklen. Murmansk, hjemsted for en halv million hårdt prøvede indbyggere på Kola-halvøen. Murmansk, på kanten af verden.

I dag sidder den gamle dame dér foran trappenedgangen til døgnbutikken, lige som hun gjorde i går og i forgårs. Hun er klædt i en hullet frakke og indhyllet i tæpper. I hendes skød ligger en avis, og oven på den ligger hendes håb for i dag: Tre vindtørre fladfisk. Hvordan forretningen holder hende oppe, ved jeg ikke. Hun må selv frygte svaret, for det er vinter på Kola. Endnu en forbandet vinter.

Hvis oldingen finder det umagen værd at løfte blikket, kan hun oppe til højre, oppe på det højeste af de hvælvede klippemassiver omkring byen, se en mægtig statue badet i lys fra kraftige projektører. Det er en soldat, 16 meter høj, iført hjelm og lang vinterjakke og med et gevær over den ene skulder. Borgerne i Murmansk kalder ham Alyosha. Helt deroppe står han bomstille med sit betonansigt rettet mod vest. Det var derfra, de kom, fjenderne. Tyskerne fra Norge. Tyskerne, som dag efter dag lod det regne med bomber over Murmansk i et ødelæggende forsøg på at indtage byen med den strategisk vigtige havn, der aldrig fryser til. Tre fjerdedele af byen blev jævnet med jorden, men Murmansk holdt stand.

Forfatteren, klædt på til kulden.

Verdens største atomlosseplads

Nu våger Alyosha over sin by. Ved hans fod brænder den evige flamme til minde om dem, der gav deres liv i Den Store Fædrelandskrig. Men tiden er en anden nu. End ikke den evige flamme er evig. Tiderne er strenge, og bystyret skal spare, så kun på ganske særlige dage får Alyosha lov at varme sig. Sat på en uriaspost er han alligevel måske den eneste, Murmansk-borgerne kan være helt trygge ved. For hér er verden af lave.

Med Sovjetunionens opløsning krøb kendsgerningerne, lige som kulden, ind under huden på Kola-halvøens indbyggere i takt med den ny tids åbenhed og oplysning. Og så en dag var fakta ikke længere til at komme uden om:

De bor oven på verdens største atomlosseplads. De lever, elsker og dør i skyggen af den største atomtrussel på kloden.

Halvøen, som bliver strøget hen over ryggen af den lune golfstrøm, skjuler midt i sin tilsyneladende uskyldsrene natur sandheden. At her findes jordens største koncentration af radioaktivt materiale. En del knytter sig til civile anlæg og produktion, for eksempel kraftværker, men størsteparten af de voldsomme mængder radioaktivt materiale er af militær karakter. I særdeleshed stammer det fra Nordflåden, som samler sin slagkraft i det barske område.

Nordflåden har hovedbase i Severomorsk, 30 kilometer fra Murmansk. Men jeg ser det ikke. Lige som jeg overså den gamle dame med fiskene, bedrager virkeligheden mig fra min post ved Alyoshas støvler. Der er kun den glitrende fjord, kraner skulder ved skulder nede i havnen og gråmelerede betonhuse, der står og skutter sig klippegrund. Resten af min horisont er hvælvede massiver, skinnende hvide af sne. Alt sammen må det være formet en dag, hvor Skaberen frøs helt ind til hjertet, og hvor polarvinden tog al mildhed med sig væk.

Dernede står en enlig coaster ud mod havet, mens mørket glider hen over landskabet. Og så kommer de grå lag pludselig jagende lavt ind gennem fjorden. Sneen tager sit afsæt i skyerne og lader stormen om fremdrift. Alyosha slår sin krave op, men fastholder sit blik mod vest. Ved han, hvad der gemmer sig derude?

Nu er alt hvidt omkring mig. Alle konturer er forsvundet i dette grænseland ved verdens begyndelse - skæmmet af hemmelige ubådsbaser i fjorde og bugte og skjulte flådefaciliteter bygget i fjeldvægge og undersøiske tunneller.

Kola-halvøen fik så rigeligt sin skæbne bestemt af historien. Den Kolde Krig kunne ikke have fundet mere nådesløst land til sin forbandelse.

View ud over Murmansk-fjorden.

Stalin skabte nordflåden

Nordhavsflåden blev oprettet i sommeren 1933. Josef Stalin besøgte Poljarnyj, en havneby ved Murmansk-fjordens munding, og under dette besøg besluttede han sig for at betvinge ishavet, hvor polar-dragerne indtil nu havde vogtet. Før Den Anden Verdenskrigs udbrud var flåden ganske lille, men under arbejdet med at beskytte Murmansk-konvojerne med materiel og forsyninger fra de vestlige allierede blev flåden tilført mange nye fartøjer, som dog næsten alle blev sænket.

Efter krigen gjorde Sovjetunionen status. Til søs var man på alle måder den amerikanske marine langt underlegen. En dårlig position, for krigen havde netop vist, at råstyrke på havet var essentiel - og i særdeleshed den slagkraft som dukkede frem af dybet. Derfor begyndte en voldsom flådeopbygning på Kola-halvøen i slutningen af 1950'erne med næsten ensidig vægt lagt på ubådene.

Den 21. december 1952 vedtog Den Øverste Sovjet at bygge atomdrevne ubåde. Denne strategiske beslutning var det samme som at nedkalde forbandelsen over Kola. Russerne blev færdige tre år efter amerikanerne. Den 4. juli 1957 startedes de to atomreaktorer på K-3 Leninskij Komsomol, og den satte kurs mod basen Malaja Lopatka i Severomorsk-7, det nuværende Zapadnaja Litsa, hvor den blev stationeret.

Fra 1950 til 1970 voksede Nordflåden fra at være den mindste til at blive den største og strategisk vigtigste af de fire flåder i Sovjetunionen. Omkring to tredjedele af alle sovjetiske atomubåde blev stationeret i nord, resten ved Stillehavsflåden. De to øvrige flåder, Sortehavsflåden og Østersøflåden, har aldrig haft fast stationerede atom-uhyrer.

Under hele Sovjet-perioden dækkede staten alle flådernes udgifter, og Nordflåden oplevede aldrig økonomiske vanskeligheder. Anderledes ser det ud i dag. Flåden har det som den gamle dame med de papirtynde fladfisk. Der er ingen penge i frakkelommen.

I øjeblikket er omkring 130 af de i alt 247 russiske atomubåde taget ud af tjeneste. 88 af ubådene er bragt op ved Nordflådens baser, og heraf ligger 52 fartøjer stadig med atombrændsel om bord. 150 fartøjer skal ud af drift før år 2000, ifølge START II-aftalen. Sølle to ubåde er totalt ophugget. Resten er oplagret midlertidigt på baser og værfter. Nogle skal endda kontinuerligt tilføres luft for at holde sig flydende.

Jeg tænker på togturen op over Karelen, mens snestormen fortsætter sin blitzkrig mod Murmansk under mig. Tænker på den polske pølse med de store spækklumper, jeg skar i stykker med min lommekniv, så jeg og min rejsemakker kunne få lidt på brødet og give vodkaen føde at hvile på. Det er sådan, det foregår - på pølsemetoden. Man tager en atomubåd, skærer den op og kaster skiven

med raketsektionen bort over den ene skulder. Derpå svejdes de to andre dele lemfældigt sammen igen til en rulle flydende skrot, ofte stadig med reaktor og brændselsstave om bord.

Der er mere monster og mindre pølse i de billeder, der trænger sig på. Undfanget af Stalin er Nordflåden og mange af dens uhyrer nu levn. Fremtiden tilhører igen dragerne fra de gamle søkort. De menneskeskabte kopier ligger nu side om side på baser og værfter. De er slagtet. Deres ild er slukket, men deres reaktorhjerter ligger stadig i brysthulen, og kølevandet er det befængte blod, der truer med smitte.

Den store og travle havn i Murmansk, lukket område og omkranset af høje trådhegn.

Massiv dumpning i Barentshavet

Lige så pludselig som den dukkede op, lige så overraskende hurtigt er snestormen væk igen. Alyosha ser i retning af Andrejeva Bugten i Litsa Fjorden, kun cirka 40 kilometer fra grænsen til Norge. Her i det største lager for atomaffald er op mod 21.000 brændselselementer fra ubåde oplagret, hvilket svarer til 90 fyldte ubådsreaktorer.

Den totale mængde radioaktivitet i affaldet modsvarer 5000 franske prøvesprængninger ved Mururoa, ifølge den norske miljøorganisation, Miljøstiftelsen Bellona. Brændselselementerne er oplagret i store kølebassiner tæt ved bredden. Disse slår revner og smuldrer, og radioaktivt vand er løbet direkte ud i bugten.

Rusland har siden 1959 dumpet mere end dobbelt så meget atomaffald i havet som alle andre lande tilsammen. Affald har mennesket til alle tider forstået at bringe ud af syne, ud af sind. Både Nordflåden og aktieselskabet Murmansk Shipping Company, der ejer flere atomdrevne isbrydere, har foretaget omfattende dumpning. Flydende affald i form af kølevand fra reaktorer blev som oftest dumpet i fem felter i Barentshavet. Derimod blev fast affald, forurenede materiel og hele reaktorkerner, sædvanligvis dumpet i Karahavet tæt på Novaja Zemljas østkyst.

Officielt blev dumpningen indstillet i 1992. Et statement, der er modtaget med skepsis. Bellona mener således, at der fortsat dumpes. Som nabo til affaldslageret i Andrejeva Bugten har nordmændene en naturlig interesse i miljøproblemerne på Kola-halvøen, men til sidst havde Bellona tirret de russiske myndigheder så meget, at den føderale sikkerhedstjeneste, FSB, det tidligere KGB, tog affære.

Bellonas kontor i Murmansk blev ransaget, og Aleksander Nikitin, en tidligere ubådskaptajn der havde hjulpet Bellona med at indsamle oplysninger om Nordflåden og dens atomare forurening,

blev arresteret.

Det skete i februar 1996. Først sad han varetægtsfængslet i 11 måneder. Siden blev det forbudt ham at forlade Sankt Petersburg, før en retssag var ovre.

Nikitin er anklaget for spionage og landsforræderi, fordi han har røbet påståede statshemmeligheder i Bellona-rapporten "Den Russiske Nordflåde - Kilder til radioaktiv forurening." En værk, som efter udgivelsen omgående blev beslaglagt og forbudt i Rusland. Nikitins forsvarere mener, at alle oplysningerne var offentliggjorte i forvejen.

Retssagen mod Nikitin endte måske den 29. oktober i fjor. Efter to timers votering afviste dommeren ved byretten i Sankt Petersburg samtlige anklagemyndighedens påstande og beviser.

Statsadvokaturen fik således hele anklageskriftet smidt i hovedet igen. Det er første gang i historien, at en russisk domstol går mod giganten KGB – og nu altså efterfølgeren FSB.

Sikkerhedstjenesten har brugt næsten tre år på at stykke sagen sammen, og nu er den faldet på gulvet, hvor den måske får lov at ligge.

Sagen satte punktum for 1998, der blev et år præget af diplomatisk ballade mellem naboerne i nord, Norge og Rusland. Bellona har altid været en irriterende torn i øjet på bjørnen, men striden tog for alvor fart, da Norge i marts udviste to russiske diplomater og erklærede tre andre for uønskede. Det var resultatet af en rodet spion-affære, hvor en nordmand efterfølgende meget villigt stod frem i medierne og hævdede, at han var tredobbelt agent hvervet af Politiets Overvågningstjeneste for at spionere mod russerne. Rusland gjorde omgående gengæld og udviste en fiskeriråd ved den norske ambassade i Moskva og den vellidte vicekonsul på konsulatet i Murmansk.

Og så endte det hele endda i fryd og diplomatisk gammen, da kong Harald og dronning Sonja senere gennemførte deres officielle besøg i Rusland - og blandt andet besøgte Murmansk.

Aloysha, statuen af soldaten, der holder et vågent øje med sin by, Murmansk.

Ildlandet – et andet yderpunkt

På sådan en stormfuld dag kan man spørge sig selv, hvor langt ud mod verdens kant man skal rejse for at møde uforfalsket fordragelighed i et uforfalsket miljø. Hvis jorden virkelig er så rund, som de påstår, så skulle jeg kunne hoppe ud oppe fra statuen her i Murmansk og rutsje hele vejen ned over kloden, støde mod længdegrader og slå mig gul og blå på breddegrader indtil jeg landede ved verdens ende - til et kært gensyn.

For få år siden besøgte jeg verdens sidste by, Ushuaia ved Beagle Kanalen i Tierra del Fuego - Ildlandet. Hvis det ikke var for alverdens byers uendelige trang til at prale med prædikater som første, hvideste, sidste og højeste, så skulle argentinerne måske benytte chancen og kalde Ushuaia for den "første by." Alt afhængigt af næsens retning begynder verden vel lige så meget ved Sydpolen som ved Nordpolen. Og verdens ende er indiskutabelt mere nær i Murmansk.

I Ildlandet er strid dog også flammet op fra tid til anden. Argentina og Chile er notoriske arvefjender, og de to har flere gange været oppe at toppes om nogle ubetydelige klippeøer tæt ved Kap Horn. Under Falklandskrigen i 1982 var Pinochet da heller ikke sen til at gribe chancen og byde britiske efterretningsfolk velkommen i grænselandet ind mod Argentina.

Nord eller syd? Begyndelse eller ende? Rivaliseringen langt under mine skosåler er i hvert fald kontant nok. Det samme er forureningen, der også er nået til de jomfruelige vande, som den er på Kola. I syd lider det meget vigtige skaldyrsfiskeri flere steder under forgiftningen Marea Roja. Og lige som med radioaktiviteten kan man ikke se den - men den er der. Langt dernede et sted.

Heroppe, hvor jeg står, er den atomare vanvidsscene svær at forestille sig. Den prægtige udsigt forhindrer tæppet i at gå. Jeg vender den tålmodige Alyosha ryggen og begynder at gå ned mod byen igen. Himlen bliver atter mørk, og kort efter kommer sneen fejende på ny. Nede ved en sø kravler en vinterbader op på broen. Foreningen af de standhaftige kalder sig Hvalrosserne her i byen. Fru Hvalros tænker formentligt på alt andet end truslen fra ubådene lige nu.

Dagens radioaktive tal

Forleden besøgte jeg den lokale repræsentant for Ruslands øverste miljømyndighed, Statskomiteen For Beskyttelse af Miljøet. Ljudmila Amosova sad sammenkrøbet på et lille kontor, men gløden i hendes sorte øjne var stor, da hun sagde:

- Der er ingen grund til at overdrive og dramatisere, for virkeligheden er slem nok i sig selv. Og så fortsatte hun stille og roligt med at påpege, at en atomkatastrofe vil berøre ikke blot Kola-halvøen, men også Barentshavet og hele Skandinavien. Mindst en milliard dollars er prisen for de allermost nødvendige sikringer.

Tæt på centrum hører jeg musik fra en film om en synkende skude, Celine Dion med titelnummeret fra Titanic. De lokale fodboldhelte varmer op til Dion på stadion iført handsker og strikkes tophue før kampen mod Severomorsk om det regionale mesterskab. Hver dag kan fodboldspillerne lige som alle andre se en frisk måling af den radioaktive baggrundsstråling på lokal-tv. Den giver såmænd ikke anledning til bekymring lige nu og hér. Det må være mere bekymrende, at tv-stationen har fundet anledning til at bringe den.

- Ingen har råd til at flytte, forklarede min tolk i går. Hun er gift med en ingeniør, der ikke har fået løn i fem måneder. Bare en ud af mange. Og lønningerne skulle ellers stadig være en smule bedre her end andre steder. For mange år siden var det netop en attraktiv bonus, polyarki, som lokkede folk herop. Prisstigninger har dog forlængst dæmpet dette skulderklap.

Sammen har det unge par en datter på tre år, som ellers godt kunne ønskes en bedre start. Lige nu skranter den lille en smule. Halvdårligt helbred lyder som en almindelig accepteret kendsgerning i Murmansk.

- Det er ikke sundt at bo heroppe, konstaterede tolken, Larissa.

- Det er klimaet og forureningen. Kola-halvøen har langt flere cancer tilfælde end andre steder. Vidste du det? De nyfødtes knogler er for dårligt udviklet, og de små vejer heller ikke så meget her som andre steder i Rusland. Vidste du det?

Nej. Lige dét vidste jeg ikke. Men nu har jeg gået og lagt summen af alle disse uhyrligheder sammen. Det er, som alle plager har sat hinanden stævne her på kanten af verden. For det er ikke forekomsten af radioaktivt materiale, der bærer skylden for de mange kræfttilfælde. De koncentrerer sig især om industribyerne Zapoljarnyj, Monchegorsk og Nikel, hvor verdens største nikkel- og kobbersmelteværk residerer. De tre værker sender en dyne af tungmetaller ud gennem skorstenene, i særdeleshed svovl. Partiklerne er så store og tunge, at de oftest falder ned indenfor en radius af op til 20-30 kilometer fra værkerne.

Om nogen behøver et håndgribeligt bevis for skaderne på miljøet, er det bare at gå sig en tur på naturens kirkegård. Al vegetation er afsvedet, og træerne står nøgne og sorte året rundt på skovdødens enemærker.

Forureningen bekymrer selvsagt nordmændene, og via Barentsrådet har man sat et program for bedre miljøbeskyttelse i gang sammen med Murmansk. Helt ovre i den østlige del af Finnmark skræmmer sporene. Her er koncentrationen af nikkel og kobber i vegetationen 10-20 gange højere end i Sør-Norge, og der måles også forhøjede værdier i rensdyr, elg og fugle.

Fiskerne foretrækker Norge

Jeg går videre parallelt med jernbaneskinneerne, der markerer det store havneområde, som er hermetisk lukket for uvedkommende. Det er havnen, der er byens livsnerve og har gjort den betydningsfuld. Så af alle steder ligger håbet måske fortøjet ved kajen? Men alt ligger øde hen på en søndag. Og jeg kender også en del af svaret.

For selv om Murmansk huser fem enorme fiskeflåder, så kommer der paradoksalt nok ingen fisk ind til industrien i øjeblikket. Ingen fisk, intet arbejde. Flåderne foretrækker at losse i Norge. Her er priserne på fisk bedre. Det er billigere at bunkre, og i det hele taget er et besøg i en norsk havn anderledes ubureaukratisk. Og nu er de norske fiskere også sure, for de presses af russerne. Men her skrider de ind. Murmansk oblast, der svarer til amt, er ved at tage sine forholdsregler og vil tvinge fiskerne tilbage.

En venlig og stilfærdig viceguvernør, Igor Tjernysjenko, sagde forleden over et glas te på kontoret i administrationsbygningen på Lenin Prospekt:

- Vi kan ikke i længden stiltiende se på, at russiske fiskere tjener store penge på russiske fisk i Norge, mens arbejderne i fiskeindustrien her går arbejdsløse og sultne omkring.

Og viceguvernøren så ud, som om han mente det alvorligt. Lige så alvorligt, som da han i havsnød efter den russiske økonomis store forlis bad omverdenen komme byen til undsætning, fordi udbredt fødevaremangel denne vinter ville lamme Murmansk. De arbejdsløse, børnehjem, alderdomshjem og pensionister, hvoraf størsteparten har under 200 kroner om måneden at overleve for, må kæmpe endnu hårdere for livet, når frosten bider.

Hos øverste militsiachef, den ligeledes imødekommende oberstløjtnant Aleksander Brujev, var der heller intet håb at hente, omend han påpegede, at situationen i Murmansk er stabil:

- Vi har ingen stigning i kriminaliteten, men selvfølgelig har vi problemer. Der er meget

organiseret kriminalitet, og banderne bekriger hinanden, men de er ikke interesserede i en optrapning, og det ser ud til, at der er våbenhvile.

Murmansk oplever 9-10 mord om året. Det seneste skete - af alle steder - på mit hotel, Hotel Arktika. Hotellets sikkerhedschef, der tidligere havde været hos militsiaen, lukkede en pakke op. Det skulle han ikke have gjort, for den indeholdt 200 gram trotyl. Mordet er uopklaret.

Til et verserende rygte om, at mafia fra Moskva og Sankt Petersborg har holdt deres indtog, svarede oberstløjtnanten bestemt:

- Nej. Vi har ingen problemer af den slags.

Snarere er det et problem, at man mangler moderne udstyr, bedre køretøjer og lignende. Til slut overrakte han Murmansk militsiaens officielle kalender og en plastickuglepen som en lille erindringsgave.

- Ja, undskyld... Kalenderen er fra sidste år... Vi har ikke haft penge i år... Oberstløjtnant Brujev smilede og slog beklagende ud med armene.

Telefonbogens indmarch

Det går op for mig, at jeg trasker åndsfraværende af sted og spekulerer voldsomt over en eller anden oplevelse fra de seneste dage. Et håb, en positiv udvikling, som retfærdiggør at en halv million mennesker - omend ikke trives - så dog lever her.

Der er fødevarer nok, hvis man altså har penge, og ordet er ganske frit. Nok kan man æde ord i sig, men de mætter ikke, så for de fattige kommer ytringsfrihed næppe foran en varm tallerkenret.

Tundraen ligger lige derude, fascinerende barsk og med fine ørred- og laksevande. Men hvor meget tæller fritid, hvis man aldrig for alvor føler sig fri?

Så kommer jeg i tanke om en obskur detalje: Min rejsemakker, den erfarne Ruslands-korrespondent, noterede sig den kendsgerning, at der var telefonbøger på hotelværelset, selv så højt mod nord. "Det var aldrig sket i gamle dage", sagde han. Dengang var der nok en telefon, men ingen bog over numre at ringe til. Men bortset fra at selv de gule sider er opfundet, må jeg desværre give op.

Jeg besøgte også Det Regionale Retsmedicinske Kontor i en aldeles faldefærdig bygning. At en ny er ved at blive bygget var godt nok, men arbejdet nedslående. Chefen, den gode hr. Gusjev, kunne nemlig fortælle, at medarbejderne i stigende grad blev belastet med obduktioner i forbindelse med vodkaforgiftninger.

Sprutdøden skyldes ganske enkelt, at der bestemt ikke er vodka i alle vodkaflasker. Det fører i stigende grad til civile søgsmål og mere arbejde for retsmedicinerne. Alt sammen tragisk.

Murmansk fanget i mørket

Mørket har sænket sig over byen, og det såre naturlige fænomen er måske den sidste plage af en lang række heroppe. For også lyset er ulige fordelt.

Om sommeren er der en periode, hvor solen slet ikke går ned, men bare vandrer hvileløst fra det ene verdenshjørne til det andet. Og om vinteren en tid, hvor den overhovedet ikke viser sig. Fænomenet kaldes polarnye nochi, polar nætter.

_ Intet levende væsen har godt af mørke, vel? Jeg bliver deprimeret hver gang, kan jeg mærke. Alle kan mærke det. Når jeg står op, er det mørkt, på arbejde er det mørkt, og når jeg tager hjem er det mørkt. Jeg hader den mørke tid. Jeg er også helt sikker på, at mørket har forbindelse med det dårlige helbred heroppe. Det svækker immunforsvaret. Og sommeren er så kort, at vi ikke når at

lade op. I år var der faktisk ingen sommer. Slet ingen...

Min tolk, Larissa, er fanget i mørket.

På vej hjem kommer jeg igen forbi den gamle dame. Jeg kan ikke se, om hun har fået solgt en af sine fisk. Men jeg tvivler. I morgen vil hun prøve igen. Og i overmorgen.

På kanten af verden synes overgivelse utænkelig.

Postscriptum

Først for få dage siden, helt præcist den 2. januar, løsede mørket sit greb om Murmansk efter 25 dage uden så meget som et strejf af dagslys. Men endnu kan ingen føle, at det går mod lysere tider. Den hårdeste del af den lange vinter ligger forude, en vinter som allerede betegnes som en af de strengeste i Rusland siden Den Anden Verdenskrig. Derfor er nødhjælpskonvojerne, fra især Norsk Røde Kors, mere tiltrængte end nogensinde før.

Måske var det en forvarsel, Murmansk fik allerede sidste vinter. Selv den inderste del af den ellers altid isfri fjord var spækket med op til 80 centimeter tykke isflager. Det var ikke set i mands minde.

På kanten af verden synes alting af lave.